

A MÓRA FERENC MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

BÁLINT SÁNDOR

A SZÖGEDI NEMZET

A SZEGEDI NAGYTÁJ
NÉPÉLETE

ELSŐ RÉSZ

1974/75-2

A MÓRA FERENC MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

1974/75

2

SZEGED, 1976

JAHRBUCH DES MÓRA-FERENC-MUSEUMS, SZEGED (UNGARN)
ANNALES DU MUSÉE FERENC MÓRA, SZEGED (HONGRIE)
ЕЖЕГОДНИК МУЗЕЯ ИМ. ФЕРЕНЦ МОРА, СЕГЕД (ВЕНГРИЯ)

*Barna László, Dömötör János, Gallé László,
Juhász Antal és Szelesi Zoltán*
közreműködésével

szerkeszti
TROGMAYER OTTÓ

Technikai szerkesztő:
H. KISS JUDIT

A borítólappal *Mayer Gyula* terve alapján készült

HU ISSN 0563 — 0525

BÁLINT SÁNDOR

A SZÖGEDI NEMZET

A SZEGEDI NAGYTÁJ
NÉPÉLETE

ELSŐ RÉSZ

Lektorálta
ORTUTAY GYULA

ELŐSZÓ

Jelen mű: szülővárosom népi hagyományvilágának megörökítése sok évtizedes kutatásnak, szemlélődésnek, egy emberélet örömmel vállalt iparkodásának gyümölcse.

Első kötete foglalkozik a szegedi néprajzi érdeklődés és kutatás színes, tanulságos történetével. Majd Szeged nevével, a kitűzött feladat rövid jellemzésével, a település és társadalom, ház és otthon jellegzetességeivel, utána az emberi megélhetés három archaikus ágával: a víziélet és gyűjtögetés, pásztorkodás és jószágtartás, továbbá a mezőgazdaság helyi sajátosságaival.

A hátralevő kötetek a következő fejezetekre tagolódnak: népi iparágak, közlekedés és adás-vevés, táplálkozás, viselet, majd egészség és betegség, népryelv és népköltészet, hagyomány és szokásrend.

Az irodalom, forrásjegyzék, szómutató, segítőtársak: gyűjtők és adatközlők felsorolására e munka utolsó kötetének végén kerül sor.

Az olvasó hiába keresi a népművészet, hiedelem- és babonavilág hagyományos fejezeteit. Nem szólunk önállóan a természeti és hiedelemmondákról sem, miután mindezek mindig valami jelenséghez, tárgyhoz tapadnak, mindenütt a velük való együttélésben, összeforrottságban kerülnek bemutatásra.

A könyv teljes dokumentációja, benne a forrásidézet nélkül feldolgozott anyag szakadatlan személyes gyűjtés, vizsgálódás és ellenőrzés eredménye. Másokra akkor is hivatkozás történik, ha nem mondanak számomra újat vagy eleget. Kétségtelen, hogy különösen még Kálmány Lajos temesközi világában bőségesen akadt volna tennivalóm. Itt azonban kutatópályám minden igyekevése ellenére sem nézhettem szét. Bizonyára lett volna még munka a népek dolgozó, egyébként kihalt vagy haldokló iparágak körében is. Itt-ott más jelenségek is elbirták volna a részletesebb levéltári, illetőleg helyszíni vizsgálatot. Most életem őszén mégis a summázásra kellett rászánnom magamat és a további feladatok elvégzését a jövő nemzedékektől kérnem.

A cím: A szögedi nemzet, szokatlanul hangzik, de — a mondanivaló leglelkére gondolva — nyilván kifejező. Sajátos helyi szóhasználatban a szögedi nemzet jelenti egyfelől a törzsökös szegedi népet (a szögedi nemzet szeret dógozni), másrészt pedig a hozzá való tartozást (én szögedi nemzet vagyok). Ez utóbbi némi önérzettel mondódik.

Módszertani, elvi kérdéseket szándékosan nem feszegettem, szemléletmódomnak munkámból kell kitűnnie. Más magyar tájakkal, vagy akár szomszédos nem magyar kultúrákkal való összehasonlításokat sem akartam végezni, mert amúgy is terjedelmes előadásomat csak tovább növelte, lezárását késleltette volna. Egyszerűen ábrázolni akartam, a maga lehetséges fenomenológiái teljességében megörökíteni a szegedi nép világát: munkát és ünnepet, bölcsességet és magatartást egyaránt.

Mondanom sem kell, hogy bemutatásom távolról sem egyenletes. Ezt mindig hangsúlyoznom kell. Számos olyan jelenségről szólok, amelyről a magam személyében már nem tehetek bizonyosságot. Így azután a forrásoktól, az előző érdemes kutató nem-

zedékek szemléletétől függ akár a részletezésnek mértéke, akár a mondottaknak föltétlen hitelessége. Mindenesetre az áthagyományozódott anyagot megrostáltam, egyben meg is említem, ha már nem lehetett módomban ellenőrizni. Őregek között nevelkedvén, számos olyan jelenségnek lehettem tanúja, amelyek már századunk elején is múltónak tetszettek és az akkori fiatalabb nemzedékek csakugyan már elpártolóban voltak tőlük.

Maguk a vizsgált, szintézisbe foglalt népeleti jelenségek különböző történelmi rétegekbe tartoznak. Vannak olyanok, amelyek fölött már régebben eljárt az idő. Ezeket már csak írott forrásokból tudtam megeleveníteni, mert a megvallott legöregebb emberek sem emlékeznek rájuk. Ilyen a pákászat, sóhajózás, szűrszabó mesteresség és több más. Vannak olyanok is, amelyekre már az én időmben elhalt öregek — részben még az előttük járó nemzedékek szava nyomán — még emlékeztek. Ilyenek többek között a bögőshajók, a szárazmalom, pásztorélet, vízelőtti városkép, az archaikus szokásvilág. Ismét vannak olyan sajátosságok és folyamatok, amelyek a szemem látára már századunk folyamán tűntek el mint a vízi- és szélmalom, zindelyvágás, endogámia, halotti tor. Természetesen e néprajzi értesülések mindig gazdagabbá, szervezettebbé válnak, amint napjainkhoz közeledünk.

Ha szemtanúként már nem foghattam át Szeged népi világának egészét, úgy érzem, hogy lényeges vonásaiban mégis megismerhettem az 1848—1914, vagyis a szabadságharc és első világháború nagy történelmi határkövei közé eső népeletet, szellemi és tárgyi világot. A két világháború közötti korszak, illetőleg azóta eltelt idő néprajzi feltárásáért, áttekintéséért és elérhető hitelességéért magammal kezessekdem.

Munkám természetéből következik, hogy a diakronikus és szinkronikus tárgyalás során áthangzások, ohatatlan ismétlések fordulnak elő. Ezeket nem is akartam elkerülni, mert tudatosabbá teszik az olvasóban a súlyponti kérdéseket, de el is mélyíthetik a több oldalról megközelített jelenségek szemléletét, megértését. Mindenképpen törekedtem azonban, hogy ismétlődések esetén az egyes jelenségek csak a legalkalmasabbnak érzett helyen jussanak részletező kifejtésre, másból pedig egy-egy kiemelt mozzanatot segítségével, lehetőleg újszerű megvilágításba kerüljenek.

Számon lehetne tőlem kérni, hogy a szegedi népelet feudális, kapitalista és szocialista szakaszait, továbbá a paraszti önellátásból az árucserébe növekvés emberi és gazdasági folyamatát, népeleti következményeit nem dolgoztam ki eléggé. Nem társadalom-, illetőleg gazdaságtörténetet, hanem néprajzi munkát akartam írni. Egyébként a kutatás jelenlegi eredményei és módszerei sem tennék egyelőre lehetővé a megbízható kategórizálást.

Szeretném hinni, hogy művem — olykor talán ki sem mondván — képet nyújt a szegedi táj paraszti humanizmusáról, öneszméletéről, szellemi és gazdasági önkifejtésének szinte személyes sajátosságairól is. Erről nyilván nemcsak az egyénekhez már alig köthető, azaz egyetemesnek, tipikusnak minősülő forma- és konvenciórendszerek, kiskultúrák, munkateljesítmények, hanem egyes, alkalom adtán meg is idézett alkotó egyéniségek: mesemondók, javasok, parasztszemélyiségek, mesteremberek mellett írófiaink, tudósaink, olykor festőink is hírt adnak, bizonyosságot tesznek.

Úgy vélem, kevés olyan magyar város, illetőleg táj akad, amelynek közösségi szelleme — az osztálykülönbségek, társadalmi feszültségek mellett is — annyira jellegzetesnek tetszenék, mint éppen Szeged városáé és a szegedi nagytáj népéé. Megfogalmazásából, kifejezéséből nemcsak Szeged névtelen álmodó és alkotó népe, de kifejező fiai is természetes részt kértek mindenkor.

Alsóváros-Palánk 1974 őszén

BÁLINT SÁNDOR